DRŽAVA I KORPORACIJE - MEĐUSOBNA ODREĐENJA

Elma Elfić Zukorlić, Azra Čatović, Dženis Bajramović, Irma Mašović-Muratović

Departman za ekonomske nauke, Internacionalni Univerzitet u Novom Pazaru,
Novi Pazar, Srbija

*g.menadzer@uninp.edu.rs, m.phd@uninp.edu.rs, dz.bajramovic@uninp.edu.rs,
i.masovic@uninp.edu.rs*

Apstrakt

Na početku novog milenijuma, koji je i oznaka vremenskog razmeđa između starog industrijskog i novog postindustrijskog doba, otvara se intrigantno pitanje da li je savremena država, koja takođe ubrzano menja svoj lik i svoje funkcije, i dalje socijalno odgovorna institucija svih građana, ili je isključivo predstavnik međunarodnih globalnih finansijskih institucija i zaštitnik krupnog, pre svega, inostranog kapitala, na svom državnom području. Odgovor po ovom pitanju nije jednostavan i jednoznačan, ali se neke konture budućnosti, prema kojoj idu savremena privreda i društvo, već mogu nazreti.

Ključne riječi: postindustrijsko doba, privatizacija, deetizacija, deregulacija, korporatizacija, New Age (Novo Doba), novo robovlasništvo.

STATE AND CORPORATION - MUTUAL DETERMINATIONS

Abstract

At the beginning of the new millennium, which is also a sign of the time gap between the old industrial and new postindustrial era, an intriguing question arises whether a modern state, which also rapidly changes its character and its functions, remains a socially responsible institution of all citizens, or is it exclusively representative of international global financial institutions and protector of large, first of all, foreign capital, in its state territory. The answer to this question is not simple and unambiguous, but some contours of the future, according to which modern economy and society go, can already be seen.

Key words: post-industrial era, privatization, deetatisation, deregulation, corporatization, New Age, new slavery.

JEL codes: G30

UVODNA RAZMATRANJA

Predmet ovog izlaganja predstavlja skraćena analiza novih odnosa koji se uspostavljaju između države (kao ovlašćenog zastupnika naroda, koji živi i radi na njenoj teritoriji) i predstavnika privatnog kapitala (kao ovlašćenog zastupnika privatnih vlasničkih interesa). Drugim rečima, kao institucionalno odgovoran društveni subjekt, država zastupa, ili treba da zastupa, opšti društveni interes, dok privredna društva, bilo koga oblika i statusne organizacije - u daljem tekstu: korporacije, u osnovi zastupaju parcijalni interes svojih vlasnika. U navedenom

smislu i ciljna funkcija države u domenu ekonomije i biznisa se i pojmovno razlikuje od ciljne funkcije korporacija. Bazični ciljni zadatak države u domenu zakonodavne i akcione ekonomske regulative je podizanje blagostanja svoga stanovništva. Bazični ciljni zadatak, uglavnom svih privatnih firmi je maksimizacija profita na uloženi kapital. Navedeno što je istaknuto je nesumnjivo svakome jasno, a ne samo privrednim stručnjacima i profesorima i studentima ekonomije.

Posmatrano u statusnom smislu odnosi između države i privatnog kapitala, u proteklim stolicima i decenijama društvenog razvoja bili su uglavnom jasno definisani i konstituisani. Država, koja predstavlja i zastupa opšti interes, bila je i u kapitalizmu statusno - bar u formalnom smislu, iznad parcijalnog privatnog interesa, uvek kada bi se ti interesi javno sukobili. Svakako nesporna je i činjenica da je kapitalistička država, u celoj istoriji svoga postojanja, štitila interese svoga privatnog kapitala, pošto je ideološki i doktrinarno interes ovog kapitala, po pravilu izjednačavan sa interesima države. Ali da još jednom ponovimo, u slučajevima javnih sukoba tih interesa, dominantan je uglavnom bio državni interes.

Negde posle Oktobarske revolucije u Rusiji, a naročito posle Drugog svetskog rata, pod uticajem klasnih sukoba između rada i kapitala, kapitalistička država, putem odgovarajuće zakonske regulative u domenu rada i socijalnih odnosa, preduzimala je permanentne mere na poboljšavanju ekonomskog i socijalnog položaja radničke klase. Proces ovog poboljšanja trajao je sve do pred kraj dvadesetog veka, sa osnovanim očekivanjima da će se tako nastaviti i u sledećem stoleću i milenijumu. Situacija se u međuvremenu počela ubrzano da menja, jer je neočekivano došlo do drastičnog ekonomskog i socijalnog preokreta, koji je doveo do toga da je se položaj radničke klase i srednjeg socijalnog sloja stanovništva, u većem delu Evrope i SAD počeo da pogoršava.

Vremenski posmatrano, po nekim analitičarima od rušenja Berlinskog zida (1989), a naročito od ulaska sveta u novi III milenijum, i statusni odnos između države i privatnog kapitala, vezan za ekonomske i socijalne nadležnosti, počeo je da doživljava drastične promene. Kroz razne oblike ideološki opredeljenih promena institucionalne regulative, država ubrzano prenosi svoj kapital i svoje brojne nadležnosti na privatni sektor privređivanja, uglavnom sa lošim posledicama po znatan deo ideološki i psihološki nepripremljenih građana. Loše posledice ovog transfera nadležnosti i kapitala, sa države na korporacije, su već uočene u brojnim domenima: ekonomskom, socijalnom, ekološkom, zdravstvenom, kulturološkom i drugom. Ceo proces tranzicije društva, zasnovan na deetatzaciji države, nije nastao spontano i slučajno, već je osmišljeno programiran od strane moćne političke i ekonomske planetarne elite, uz izdašnu savetodavnu pomoć potkupljenih ekonomskih stručnjaka i zainteresovanih finansijskih mentora.

1. MODEL DEETATIZACIJE

Proces deetatzacije države odvijao je se na području Balkanskog poluostrva, a odvija se i danas, kroz set međusobno povezanih i uslovljenih procesa i aktivnosti, koji se u stručnom žargonu imenuju kao:

- privatizacija državne tj.društvene svojine,

- deregulacija državnih privrednih i socijalnih nadležnosti, i
- korporatizacija, tj. prenos na privatni sektor brojnih društvenih funkcija, koje je donedavno obavljala država preko svojih ograna, organizacija i institucija.

(1) PROCES PRIVATIZACIJE, koji se najintenzivnije odvijao zadnjih decenija, u zemljama bivše socijalističke zajednice, a i sada se odvija nesmetano, ostvarivao se, odnosno ostvaruje se, kroz prodaju državnih i društvenih preduzeća i druge imovine privatnim vlasnicima kapitala. Licitacije, aukcije, tenderi ili neposredno ugovaranje, predstavljali su načine preko kojih je državni i društveni kapital prelazio u privatne ruke.

Izvestan broj privatizovanih preduzeća nastavio je da posluje uspešno i posle promene svojinskog statusa. Drugi, veći broj privatizovanih preduzeća, pod upravom novih vlasnika, došao je u ozbiljne poslovne i finansijske teškoće, i čak je i prestao da radno i poslovno funkcioniše. Posledice društveno neodgovorno i nestručno izvedene privatizacije ispoljile su se prevashodno na tržištu rada, gde su se, postojećim radno sposobnim a nezaposlenim licima, pridružili i ogromni kontigenti novih novootpuštenih radnika, mahom proizvodnih i društveno korisnih usmerenja. [5, str. 25]

(2) PROCES DEREGULACIJE, tj. proces gašenja izvesnih dojučerašnjih državnih nadležnosti i funkcija, odvijao je se, a i dalje se odvija, paralelno sa prethodno navedenim procesom privatizacije. Država je brojne društveno odgovorne poslove, koje je ranije suvereno obavljala, smanjila ili otuđila u korist privatnog sektora poslovanja. Iz ranije oblasti pravosuđa izvesni poslovi su preneti na javne notare privatnog sektora. Slično je urđeno i sa izvesnim poslovima iz domena geodezije, koje sada takođe obavljaju brojne privatne geodetske agencije.

U domenu zdravstvene zaštite i obrazovanja proces privatizacije se odvija „puzajući“ pa tako, pored državnih zdravstvenih i obrazovnih institucija paralelno, sa više ili manje uspeha, posluju i privatne zdravstvene i obrazovne institucije. Finansijski sektor koji obuhvata banke, društva za osiguranje imovine i lica i druge finansijske institucije, u celosti je korporatizovan, odnosno privatizovan.

Slični procesi deregulacije državnih nadležnosti odvijaju se i u domenu kulture, sporta i u drugim društvenim delatnostima. Proces deregulacije i otuđivanja dojučerašnjih državnih nadležnosti, kao što smo već napomenuli, odvija se uporedo sa trećim komplementarnim procesom koji se naziva korporatizacija.

(3) PROCES KORPORATIZACIJE označava prenos brojnih državnih i društvenih nadležnosti države - njenih organa, organizacija i institucija na korporacije odnosno na privatni privredni sektor. Već je u prethodnom izlaganju navedeno da je i ovaj proces ideološki opredeljen. Nesumnjivo je da postoji intencija, da se u nekom doglednom vremenu većina dojučerašnjih državnih i društvenih ekonomskih i socijalnih sistema korporatizuje. Reč je o penzionom sistemu, sistemu zdravstvene i socijalne zaštite, sistemima kulture i profesionalnog sporta i drugim relevantnim sistemima društvenog stvaralaštva. Proces korporatizacije se - očito po nekom dogovoru, planetarno izvodi i obuhvata najveći deo sveta, uključujući i bivše komunističke države. Proces korporatizacije obuhvata i tradicionalno kapitalističke zemlju Zapadne hemisfere, gde se ponovo korporatizuju i privatizuju ranije nacionalizovani i podržavljani veliki privredni, energetski, saobraćajni i drugi

infrastrukturni i suprastrukturni sistemi. Sve navedeno se radi po uzoru na najkapitalističiju zemlju sveta SAD, čiji model privatizovanog poslovanja postaje uzor za ceo svet. [3]

U sudaru atlantističke koncepcije poslovanja i razvoja, koja se zasniva na ciljnoj merkantelističkoj funkciji maksimizacije profita na uloženi kapital, i kontinentalne (evropske fiziokratske) koncepcije, koji koncept u modernoj verziji se zasniva na težnji ka izgradnji socijalno odgovorne države, očito je u ovom sudaru pobedio atlantistički koncept. Atlantistički koncept postaje model za ugledanje, a svakako i za nametanje, za ceo svet.

Navedenim procesima otuđivanja državne i društvene imovine - koje u privatnom sektoru stvaralaštva, zbog tzv. „kresanja troškova“, u cilju maksimizacije profita, prate i brojna otpuštanja radnika očito se, ekonomski, socijalno i psihološki najteže prilagođavaju radnici iz bivših socijalističkih zemalja. U radnike gubitnike ovog tipa spadaju i brojni delatnici iz zemalja koje su nastale na području bivše Jugoslavije, koji su iz sistema, u osnovi lagodnog socijalističkog samoupravljanja, skoro „preko noći“, bez svoje volje, prešli u sistem divljeg i bezdušnog kapitalizma. [4, str. 163]

Činjenica je međutim da se ekonomski i socijalni položaj radničke klase i srednjeg socijalnog sloja nije pogoršao samo u zemljama, koje se nalaze u procesu ideološke i svojinske tranzicije. Trend ovog pogoršanja obuhvata i znatan broj zemalja tzv. Zapadne tradicionalne kapitalističke hemisfere. Svuda, više ili manje, dolazi do izuzetnog i ubrzanog socijalnog raslojavanja, koje se manifestuje kroz pojavu da brojčano sve manja manjina raspolaže sa sve većim delom kapitala, na račun ogromne većine ljudi koji postaju sve siromašniji. Svet su na primer iznenadili nedavno objavljeni podaci da na planetarnom nivou manje od 1% vlasnika kapitala raspolaže sa većom imovinom nego ostalih 99% stanovnika Zemlje. Ili još drastičniji podatak da deset najbogatijih i ekonomski najmoćnijih familija ima veću vrednost imovine nego 50% (preko 3,5 milijardi) najsiromašnijih stanovnika Sveta.

Evidentno je da proces korporatizacije koji, kao nezaustavljiva epidemija, obuhvata skoro ceo svet (izuzev Kube i Severne Koreje). U svim relevantnim ekonomskim, socijalnim i psihološkim domenima, ovaj proces u znatnom broju zemalja, kao što smo već istakli, pogoršava položaj radničke klase i srednjeg socijalnog sloja populacije. Otvaraju se pritom i mnoge nedoumice i brojna pitanja na koje ni mnogi vrsni ekonomisti i drugi stručnjaci ne pružaju zadovoljavajuće odgovore. Interesantno je i veoma intrigantno pitanje: koji je uzrok postupnog (puzajućeg) produženja radnog vremena, imajući u vidu da se naučno tehnički progres odvija danas intenzivnije i ubrzanije više nego ikad u poznatoj istoriji ljudskog društva.

Ovo ističemo jer su u ekonomiji i sociologiji odavno poznate uzročno-posledične veze koje postoje između naučno-tehničkog progressa i dužine radnog vremena zaposlenih radnika. Bilo je logično, što se u praksi donedavno i ostvarivalo, da se sa intenziviranjem aplikativnog naučno tehničkog progressa, radno vreme u privredi i društvenim delatnostima srazmerno smanjuje, jer razne „pametne mašine“, pod uticajem ovog progressa, pomažu i zamenjuju ljude na njihovom poslu. Ova veza je dokaziva ukoliko se posmatra šta je se dešavalo, u navedenim relacijama, u drugoj polovini 20-tog veka u zemljama Zapadne hemisfere, gde je se naučno-tehnički progres najbrže odvijao. U tom periodu radno vreme najamnih radnika se i funkcionalno i zakonski skraćivalo, uz usvajanje i drugih brojnih pozitivnih mera, u

domenu penzionog i zdravstvenog osiguranja i humanog obezbeđenja njihovog socijalnog položaja. Sa 48 i više časova, koliko se u Zapadnoj Evropi do tada radilo, nedeljno radno vreme je u većini zemalja toga regiona smanjeno na ispod 40 časova. Međutim od kraja 90-tih godina 20-tog veka, proces skraćivanja radnog vremena je tiho zaustavljen, da bi u Novom Dobu 21-og veka, nedeljno i godišnje radno vreme počelo opet da se produžava, uz umanjivanje ranije izbornih socijalnih beneficija iz radnog odnosa. Država je stala iza tih retrogradnih procesa, donošenjem Zakona o radu, na osnovu koga se uvodi tzv. fleksibilno radno vreme, a mnoge ranije stečene socijalne beneficije iz radnog odnosa se suspenduju ili umanjuju. Sve navedeno je jako čudno jer se danas u prvim decenijama III-ćeg milenijuma naučno tehnički progres najintenzivnije obavlja. Procesi automatizacije, kompjuterizacije i robotizacije - koji dovode do zamene živog ljudskog rada sa mašinskim, ubrzano se integrišu u skoro sve privredne i društvene delatnosti, doprinoseći pored ostalog - umesto skraćivanju radnog vremena živih radnika, njegovom produženju i potom otpuštanja dela tih radnika, kao suvišnog troškovnog balasta procesa poslovanja. Stiće se utisak da neka nevidljiva globalna geopolitička sila putem procesa ubrzane privatizacije, deregulacije i korporatizacije „izvlači tepih ispod nogu“ najamnih radnika, malih preduzetnika i srednjeg socijalnog sloja stanovništva, želeći da svesno pogorša njihov ekonomski i socijalni položaj. Kao političko objašnjenje i opravdanje navedenih, socijalno retrogradnih procesa, navode se neki tržišni i drugi razlozi, kao na primer smanjenje troškova rada u cilju jačanja konkurentske sposobnosti domaće privrede, privlačenje inostranih investitora sa ponudom jeftine (i obespravljen) radne snage i drugi razlozi, koji uopšte nemaju uporište u humano opredeljenoj ekonomiji. Da li je u pitanju zavera svetskih moćnika - što tvrde tzv. teoretičari zavere, usmerena na smanjivanja prevelikog broja stanovnika na Zemlji, ili na nešto drugo, posebno je pitanje.

2. REAKCIJE JAVNOSTI NA DESOCIJALIZACIJU DRŽAVE

Upoređivanje reakcija radničke klase na nezaposlenost i izražene socijalne razlike od pre jednog veka i danas, kada se situacija u mnogim ekonomskim i socijalnim domenima nepravde ponavlja, ukazuje na jedan stvarno čudan paradoks. Reč je o tome da su ljudi krajem 19-tog i tokom prve polovine 20-tog veka, znatno usmerenije i energičnije reagovali na povećanje ekonomskih i socijalnih razlika, nego što to čine danas. Naučnici koji se bave istraživanjem ovog fenomena imaju različita objašnjenja ove neaktivnosti. Po jednim ekonomsko-socijalni razlozi utiču na ovu pasivnost, dok drugi uzrok ovog i ovakvog ponašanja nalaze u sferi kulture, sporta ili drugih relacija društvenog života, koje se uspostavljaju na nacionalnom i planetarnom planu, čime se skreće pažnja socijalno ugrožene a ideološki dezorijentisane populacije, na nebitne stvari.

Očito je ipak da na izraženu političku neaktivnost ekonomski obespravljenih i socijalno ugroženih kategorija populacije istovremeno sinergetski (zbirno) utiče nekoliko - manje ili više, povezanih činilaca. Sa jasnim isticanjem da se svi činioци koji blokiraju klasnu svest i klasno intonirane akcije ekonomski obespravljenih građana neće prezentovati, u skraćenoj verziji navodimo neke od tih činilaca,

ukazujući time na svu složenost problema demokratskog rešavanja rastuće socijalne i klasne nejednakosti. [1]

1. Prvi činilac, koji sputava, a u nekom smislu i onemogućava, društveno organizovan otpor odvijanju procesa rastuće socijalne nejednakosti je izdaja političkih partija i političara tzv. leve, odnosno socijalističke orijentacije. Na kraju 19-tog i na početku 20-tog veka, predznak „socijalističke“ u nazivu su nosile samo stranke koje su se, na političkoj areni svojih zemalja, stvarno borile za kontrolu kapitalističkog ponašanja u društvu i na tržištu, uz paralelno insistiranje na jačanju ekonomske i socijalne uloge države, u brojnim ključnim domenima, a posebno u domenima:

- (1) Privrede – osnivanje državnih preduzeća i pokretanje javnih radova;
- (2) Obrazovanja – besplatno obrazovanje na svim nivoima;
- (3) Zdravstva – besplatna zdravstvena zaštita;
- (4) Socijale – sigurna socijalna zaštita;
- (5) Penzionog osiguranja – sigurni državni penzioni fondovi;
- (6) Sporta – masovno bavljenje sportom, umesto visoko plaćenog i korumpiranog profesionalizma, i
- (7) brojnim drugim domenima. preduzeća.

Danas predznak „socijalistička“ nose partije i pokreti, koji u svojim programima, sem neobavezujućih deklarativnih navoda, uopšte ne ističu ideju borbe za revitalizaciju – gore navedenih, izvornih socijalističkih vrednosti. U Republici Srbiji društveno angažovano deluju, i čak učestvuju u vladi, dva organizovana politička entiteta; Socijalistička partija Srbije i Pokret socijalista, čija rukovodstva ponekada nisu zainteresovana za promovisanje i odbranu izvornih socijalističkih ideja i vrednosti. Iskustva iz istorije nas uče da ni jedan socijalni pokret nije uspeo ukoliko nije imao snažno i društveno jasno opredeljeno političko vođstvo, motivisano i sa jasno formulisanom ideologijom. Poseban je problem, za ugrožene radnike i srednji socijalni sloj, ne samo u našoj zemlji već izgleda i u skoro celom svetu, što sve značajnije političke partije, koje igraju neku ulogu na političkoj sceni, u osnovi imaju isti ekonomsko-socijalni program, zasnovan na privatizaciji, deetimizaciji i korporatizaciji. Navedene partije se međusobno razlikuju, ne po ponudi različitih programa, već po ponudi različitih ličnosti.

2. Drugi činilac koji se, kao ograničavajući ističe, kada je reč o pasivnosti radničke klase na izraženo pogoršanje svoga socijalnog položaja, jeste izražena fragmentacija profesionalnih zanimanja i fragmentacija radnog vremena na tzv. tržištu rada. Umesto velikih i prostorno i ideološki objedinjenih blokova (grupa) radnika, koji rade u istom radnom (fabričkom) prostoru i u istom radnom vremenu – što je predstavljalo odliku organizacije i kulture rada u ranijem industrijskom dobu, danas u postindustrijskom dobu sve je drugačije. U velikim industrijskim pogonima Evrope i Amerike, odakle su inače u ranijim vremenima i dolazile ideje radničkih i ljudskih prava danas, umesto živih radnika, posao obavljaju automatizovane mašine, kompjuteri i roboti. U takvim pogonima radi izuzetno mali broj radnika u funkciji programera i kontrolora tih „pametnih mašina“, koje svoj posao uglavnom obavljaju po uputstvima tzv. veštačke inteligencije.

Treba pritom svakako imati u vidu i to da mnogi zaposleni radnici, da bi zaradili dovoljno novca za život sebe i svoje porodice, istovremeno, ukoliko mogu, rade na

više mesta, što im otežava, pa čak i onemogućava bliske kontakte sa drugim radnicima, istog ili sličnog klasnog interesovanja. Izvestan broj današnjih radnika obavlja svoje poslove na računaru u kod kuće, pri čemu znatan broj ekonomski i socijalno obespravljenih radnika radi „na crno“. Da bi zadržali svoj kako-tako teško stečeni posao, zbog otkaza, od strane poslodavca, ili zbog kazne od strane države, navedeni radnici i ne smeju da se interesno i klasno organizuju, da bi stekli neka prava iz radnog odnosa.

3. Pored napomenutih činilaca, još jedan činilac dodatno deluje na dezorijentaciju i dezorganizaciju klasno obespravljenih radnika i pripadnika srednjeg socijalnog sloja. Reč je o tome da se materijalna proizvodnja zasnovana na živom ljudskom radu premešta iz zemalja tzv. „ekonomskog centra“ u zemlje „ekonomske periferije“, tj. u zemlje Azije, Latinske Amerike i donekle Afrike. Reč je o zemljama u kojima je nezaposlenost radno sposobnog stanovništva još izraženija, životni standard mnogo niži, i u kojima organizovane sindikalne aktivnosti ne postoje ili su sindikati korumpirani. Zbog seljenja kapitala iz ekonomski razvijenih zemalja u zemlje u razvoju, gube se radna mesta u razvijenim zemljama, što nije pogodan ambijent za organizovanje sindikalnih protesta usmerenih na poboljšanje ekonomskog i socijalnog položaja obespravljenih radnika u tim zemljama. Pogodan politički ambijent za izražavanje navedenih protesta ne postoji ni u zemljama u razvoju, gde je se investicioni kapital doselio i gde je otvorio nova radna mesta, svakako sa najamninama znatno nižim i sa radnim vremenom znatno dužim, nego što se to toleriše u zemljama iz kojih je investicioni kapital krenuo u osvajanje sveta. Ukoliko „strane gazde“ odnosno vlasnici investicionog kapitala nisu zadovoljni radom i ponašanjem (pravima) radnika u novodoseljenim ekonomski nerazvijenim državama, navedeni jednostavno mogu „da se pakuje“ i da svoja postrojenja i kapital prenesu u neke druge „pitomije“ zemlje „periferije“, ostavljajući domaćim radnike opet nezaposlene, tj. bez teško stečenog posla.

4. Kultura života koja se lukavo podmeće i nameće stanovništvu New Age (Novog Doba), takođe je bitan činilac koji otupljuje klasnu svest i želju da se energičnim angažovanjem, na masovnim osnovama, promene degradirajući i nepravedni odnosi, koji ugrožavaju ekonomski i socijalni status većine radno opredeljene populacije. Reč je o medijski snažno promovisanoj i podržanoj kulturi života, koja očito za cilj i posledicu ima svesno programiranu debilizaciju znatnog broja stanovništva – i zaposlenog i nezaposlenog. Publika se preko medija masovnog komuniciranja podstiče da se interesuje i da uživa u trivijalnim i ispraznim oblicima zabave. Skretanjem narodu pažnje na tričave i u osnovi nebitne društvene i medijske senzacije, takođe se otupljuju pažnja i interes naroda, za relevantne stvari i događanja, koja se u međuvremenu u privredi i društvu događaju. Razumske, moralne i duhovne vrednost se potiskuju u stranu i omalovažavaju, a umesto njih se, kulturološki dezorijentisanom narodu lukavo, „ispod žita“ podmeću neke trivijalne i nebitne vrednosti. [2]

Navedimo neke primere:

(1) Kao što je već dobro poznato, mediji masovnog komuniciranja, naročito TV, radio i štampa, usmeravaju pažnju i interes publike (posebno muške populacije) na grandiozno organizovane sportske spektakle, kojima se pridaje ogroman društveni značaj, koji oni (ovi spektakli) u širem kontekstu relevantnih društvenih zbivanja uopšte ne zaslužuju. Sportskim mečevima lokalnog, nacionalnog i međunarodnog

karaktera - čiji je u osnovi cilj pražnjenje nagomilane agresivnosti populacije, zbog ekonomskih i socijalnih frustracija kojima su savremeni ljudi izloženi, posvećuje se velika društvena pažnja i udarni medijski termini. Socijalno i psihološki dezorijentisanom narodu se implicate i lukavo sugerše, da je sa društvenog aspekta posmatrano, mnogo važniji rezultat nekog fudbalskog ili drugog meča, u odnosu na medijski skoro nebitne stvari vezane za rešavanje nekih gorućih ekonomskih i socijalnih problema. Lažni mamac je očito dobro postavljen, dokaz čega su i puni stadioni zaludenih navijača, koje očito više interesuje rezultat nekog sportskog nadmetanja, nego sopstveni obespravljani ekonomski i socijalni položaj. Navijačke bande huligana, koje se okultno organizuju i društveno tolerišu, tu su da dodatno skrenu pažnju naroda na zbivanja na „polju sporta“, kako se taj narod ne bi zabrinuo za budućnost koja mu se priprema.

(2) Mediji masovnog komuniciranja - posebno elektronski, koji očito oblikuju i grade kulturu New Age, na masovnom planu su tehnološki obogaćeni sa više desetina TV kanala, koji svoju publiku zasipaju sa brojnim maratonskim serijama i akcionim filmovima u kojima se promovišu seks, agresivnost, egoizam i egocentrizam. Teme u kojima se afirmišu lični i društveni moral, duhovnost i društvena odgovornost kao i pošten ljudski rad, nisu uopšte u fokusu interesovanja dominirajućih medijskih programa. U aktuelnoj medijskoj ponudi svakako se mogu naći i brojni rijaliti programi usmereni na afirmisanje prostote. Cilj ovih programa jeste da dodatno bude i podstiču ljudske strasti i da takođe izvede neprimetnu debilizaciju populacije.

(3) Umesto ukazivanja na brojne ekonomske i socijalne probleme, vezane za permanentno pogoršavanje ekonomskog i socijalnog položaja radničke klase i srednjeg socijalnog sloja, mediji nameću svome gledalištu i čitalaštvu kulturu života zasnovanu na potrošačkom mentalitetu. Po potrebi ubacuje se u um publike i odgovarajuća doza nacionalizma i šovinizma, kako bi se - ako se ukaže potreba, sa medijski izazvanom kolektivnom paranojom, opet mogao napraviti, za manipulante koristan, novi građanski rat.

(4) Zbog evidentno prikrivenog i puzajućeg produženja radnog vremena, zaposlenom stanovništvu – posle najčešće napornog, a ponekad i iscrpljujućeg radnog dana, ostaje veoma malo vremena za klasno promišljanje svoga socijalnog položaja i udruživanje sa drugim, statusno istim, osobama, u cilju poboljšavanja tog svog sve goreg položaja. [6, str. 282] Radno sposobna, a nezaposlena populacija se pritom nalazi u još goreg položaju. Politički neorganizovana, skrajnuta je van svih relevantnih društvenih tokova, i provodi vreme u depresiji i tegobnoj nadi da će pre ili kasnije pronaći neki pristojan posao.

5. Ono što je, u kontekstu teme o kojoj izlažemo, posebno iritirajuća činjenica je, da i pored velikog i rastućeg broja univerziteta i naučnih instituta i ogromnog broja profesora i istraživača, ni u nacionalnim ni u planetarnim okvirima, nije uopšte javno artikulisana neka nova ideološka opcija kako urediti i preurediti svet na novim humanističkim osnovama. Profesori i naučni istraživači pišu i izlažu o svemu mogućem, ali pažljivo izbegavaju da kritikuju vladajući neoliberalistički sistem darvinove džungle i da istražuju i pronalaze nove puteve izgradnje boljeg i pravednijeg društva.

ZAKLJUČAK

Kao rezime svega što je u prethodnom tekstu izloženo, nameće se zaključak da se umesto progresivnog evolutivnog kretanja unapred ljudsko društvo izgleda, vraća unazad. U teoriji i u praksi često se koristi i izraz „dužničko ropstvo“ pojedinaca i države, na čijem uvođenju i učvršćivanju neko očito ozbiljno radi. Kako na nacionalnom tako i na planetarnom nivou. Ne treba posebno isticati da je, u istorijskom kontekstu dešavanja, dužničko ropstvo prethodilo klasičnom, intitucionalno verifikovanom ropstvu.

BIBLIOGRAFIJA

1. Korten David: „When Corporations Rule the World“, Second Edition, San Francisco, Kumarian Press, 2001.
2. Nace Ted: „Gangs of America: The Rise of Corporate Power and the Disabling of Democracy“, San Francisco: Berret-Koehler Publishing, Inc., 2003.
3. Achbar Mark and Abbon Jennifer (Directors): „The Corporation“, 2004, DVD lecture, ASIN: B007DBJM8
4. Babić, V. M., Nikolić, J. D., & Stanisavljević, M. S. (2016). Efektivnost mehanizama korporativnog upravljanja – analiza zemalja u tranziciji. *Facta universitatis - series: Economics and Organization*, 13(2), 161-175.
5. Blečić, M., & Kostić, A. (2016). Uticaj procesa tranzicije i stranih direktnih investicija na privredni razvoj Crne Gore u periodu od 2010. do 2016. godine. *Ekonomski izazovi*, 5(10), 20-33.
6. Pećanac, S. (2016). Etička dimenzija razvoja informacionih tehnologija. *Megatrend revija*, 13(1), 279-292.

RESUME

As a summary of everything in the preceding text, it is suggested that instead of a progressive evolutionary movement, human society seems to be moving backwards. In theory and in practice, the term "debt slavery" by individuals and the state is often used, with the introduction and consolidation of someone obviously seriously working. Both at the national and the planetary levels. It should be emphasized that, in the historical context of events, debt slavery was preceded by classical, intuitively verified slavery.